

Torej vendar vetrnjaštvo, porečete na to. Toda vprašajmo se, ali ni često tako, da človek nima le napak svojih čednosti, marveč da ima tudi čednosti svojih napak? Mar ni mogoče, da se za lahko, tekočo in nezahtevno besedo skriva zelo trden, tehten in docela nelehkomiseln pogled na svet?

In v tem vprašanju je nemara obsežen tudi pravi odgovor. Tista nebržnost, ki se dela, kakor da ne zna razločevati med pravim in nepravim, med velikim in majhnim, med bagatelo in težavnim poslom, ta navidezna slabost francoskega duha je tista velika moč, tisti sok, tisti čudežni življenjski eliksir, ki hrani v njegovih tvorcih tehtno in globoko občuteno zavest, da se nasprotja stikajo in da so stvari na svetu relativne in da ni nepošten, kdor dvomi o fanfarah velikih kretenj in besed.

Iz te zavesti, iz tega tragičnega realizma, iz te žlahtne skepse je rasel Descartesov dvom o vsem, kar si je izmodroval človeški um, in ga privedel do zmagovitega Cogito — ergo sum; iz nje, iz te pretresljive zavesti se je porajala tista žgoča bolečina, ki je izbruhnila v Pascalovem vzliku:

Kakšna himera je človek, kakšna novost, kakšna pošast, kakšen kaos, kakšen predmet protislovij, kakšno čudo, ta sodnik vseh stvari, brezsilni zemeljski črv, čuvar resnice, kloaka lažnivosti in zablode, slava in gnus vseмирja! Kdo naj razbere to zmedo?

Ta človeška himera, to končno bitje med neskončnostjo in ničem, to čudno bitje, ki si z razumom piše zmerom nove zakone, pa vendar živi po logiki srca, ki ima svoje „*raisons que la raison ne connaît plus*“, to bitje razbira svojo usodo do konca dni v vsej svoji dvojnosti, v svojem vzvišenem dostojanstvu in v svoji okrutni siromaščin. V somračnih prepadih med temnimi in svetlimi silami naše nature se bije neprestan boj za ravnotežje, za spokojnost in za mir, in na obronkih teh prepadov, koder blodi Pascalov duh, rase patos in utripa ironija, ta iskri jeziček na tehtnici dobrega in zla, in v budni zavesti o tej dvojnosti vsega človeškega početja se poraja tudi vse tisto, kar sem uvodoma imenoval domiselnost in priкупnost, poznavanje srca, ubranost misli in besede — ésprit.

Smotri francoske revolucije v bojih slovenskih kmetov

A. Poljanec

Velika francoska revolucija predstavlja po svojih množičnih nosilcih in po svojih smotrih primer dosledne meščanskodemokratske revolucije. Meščanske revolucije zategadelj, ker so smotri, ki si jih je zastavila, pomenili dokončno zmago meščanskega, kapitalističnega družbenega reda nad fevdalnim; demokratične pa zato, ker teh smotrov ni dosegla s kompromisi med plemstvom in meščanstvom, marveč z revolucio-

narnim dejanjem najširših množic, ki so v letih jakobinskega konventa s svojo demokratično diktaturo podrle vse ovire, ki jih je fevdalizem postavljajal družbenemu napredku. Prav ta boj širokih delovnih plasti mesta in vasi je omogočil francoskemu meščanstvu, da je doseglo svoje smotre v večji meri kakor meščanstvo katere koli druge dežele na evropskem kontinentu.

Kakor nobena revolucija v zgodovini, tako tudi meščanskodemokratska revolucija 18. in 19. stoletja ni nastopila kot nepričakovan dogodek, kot posledica slučajnih povodov ali zgolj kot stvar pobude velikih posameznikov. Zmagovita revolucija je bila le zadnje dejanje v vrsti bojov, ki so v nedrih fevdalne družbe spremljali in pospeševali razvoj blagovnega proizvodjanja kot izhodišča kapitalističnega sistema sploh.

Podlaga vsega družbenega napredka v fevdalizmu, predvsem pa podlaga za nastanek in razvoj kapitalistične družbe je v takem povečanju produktivnosti poljedelskega dela, ki omogoča, da se zmerom večji del družbe odvrne od proizvodjanja neposrednih življenjskih potrebščin in zaposli na drugih področjih človeške dejavnosti, v obrti, trgovini in industriji, dalje v znanosti in umetnosti.¹ Vso problematiko fevdalizma in njegovih notranjih nasprotij je moči reducirati na to osnovno ekonomsko dejstvo. Če hočemo raziskovati vzroke, ki so privedli do zmage meščanskodemokratske revolucije, se moramo ustaviti prav pri tem najprvotnejšem činitelju družbenega napredka, pri boju kmeta proti tistim meram, s katerimi je zemljiška gosposka ovirala razvoj produktivnosti njegovega dela.

Osnovna oblika bojov, v katerih se je izražala notranja protislovnost fevdalnega sveta, je bil boj med monopolnim lastnikom zemlje, zemljiško gospodo, in med njenim dejanskim obdelovalcem, kmetom. Zato ima povsem prav sodobni mislec, ki pravi, da je bila meščanskodemokratska revolucija v bistvu revolucija tlačanov. Uporni tlačani niso bili le glavni nosilci revolucionarnega dejanja in množična podlaga, na kateri je meščanstvo v revoluciji izvajalo svoje smotre; boj tlačanov je bil izhodišče vseh bojov v fevdalizmu. Ta boj je izpodjedal fevdalni sistem in dvigal družbeno produkcijo na višjo stopnjo. Kmečki punti so vplivali na rast novega sveta, pomagali na noge novi družbeni plasti, ki se je v revoluciji uveljavila kot grobar in naslednik fevdalizma.

Ko s teh vidikov gledamo na slovensko preteklost in iščemo v njej tistega, kar bi nas nekako opravičilo pred tako velikimi zgodovinskimi dagajanji, kakršno je bilo francoska revolucija, moramo reči, da je bil slovenski kmet v slovenskem narodu tisti, ki je storil za zmago meščanske revolucije vse, kar je v mejah svojega družbenega bitja mogel storiti. Srečamo ga kot dejavnega bojevnika v vseh bojih, v katerih so

¹ Prim. K. Marx, Kapital, III./2., str. 836.

kmečke množice fevdalne Evrope utirale pot novemu političnemu, gospodarskemu in socialnemu redu.

*

Kadar govorimo o slovenskih kmečkih puntih, tedaj mislimo pri tem na tisto posebno individualno fiziognomijo, ki jo je razredni boj v fevdalnem svetu dobil na naših slovenskih tleh, to še tem bolj, ker je „slovenska zemlja v svojem političnem, gospodarskem in kulturnem življenju v 15. stoletju že povsem ‚evropeizirana‘, živi z Evropo eno življenje“.² Osnovna zakonitost fevdalne družbe se torej uveljavlja na Slovenskem prav tako kakor v ostalih delih Evrope.

Tako pri Slovanih kakor pri Germanih se je fevdalni sistem na podlagi naturalnega gospodarstva razvil iz tako imenovanega patriarhalnega suženjstva. Patriarhalno suženjstvo je predpostavljalo prehod orne zemlje v last posameznih zadrug, nastanek premoženjskih razlik med temi zadrugami, zlasti pa med navadnimi svobodnjaki in med družinami plemenskih veljakov. Zadruge svobodnjakov so utemeljevale svojo neodvisnost na skupni lastnini plemenskih in srenjskih zemljišč, pašnikov in gozdov. Izvor gospodarske in politične moči plemstva pa je bil v dobi patriarhalnega suženjstva v izkoriščanju dela nevoljnikov, ki so prihajali iz vrst zadolženih soplemenjakov, premaganih sovražnikov in vojnih ujetnikov. Boj med plemstvom in svobodnjaki, ki je izpolnjeval vso dobo zgodnjega fevdalizma, se je končal z uzurpacijo plemenskih zemljišč, z njihovim prehodom v vrhovno last kraljev in knezov kot predstavnikov plemen, s postopnim padanjem svobodnih kmetov na položaj podložnikov in tlačanov. Ta boj je dobival v srednjem veku najrazličnejše ideološke oblike; pri alpskih Slovanih je bil to boj med paganskimi svobodnjaki in krščanskim plemstvom domače ali tuje narodnosti, kasneje tudi boj med raznimi krivoverskimi sektami in katoliško cerkvijo kot glavnim stebrom fevdalizma.

Osnovni odnos med družbenimi silami zgodnjega fevdalizma je bil ob koncu tega procesa uzurpacije plemenskih zemljišč takle: na eni strani kmečka zadruga, ki je bila posestnik za svoj obstoj potrebnih proizvodnih sredstev in delovnih pogojev, ni bila pa lastnik osnovnega proizvodnega sredstva, zemlje, marveč je morala za njegovo uporabo plačevati davščine v najrazličnejših oblikah. Naturalno gospodarstvo zadruge t. j. proizvodjanje, ki zadovoljuje vse potrebe zadružnikov, je temeljilo na združenem kmetijskem in obrtniškem delu. Obstoj takih gospodarskih edinic nikakor ni bil nujno vezan na oblast fevdalnega gospoda. Nasprotno, njihova popolna samostojnost je praktično mogoča in v zgodovini dostikrat uveljavljena. Tisto, kar jih je v srednjem veku vezalo na fevdalnega gospoda, je bil izključno le njegov zemljiški monopol, zemlja kot njegova lastnina, ki jo je uveljavljal s sredstvi tako imenovanega izvenekonomskega nasilja,

² M. Kos, Zgodovina Slovencev, str. 236.

opr t na svojo oboroženo silo in fevdalno državno oblast. S temi sredstvi je zemljiški gospod vključeval kmečka gospodarstva v svoje gospodarstvo, ki je bilo osredotočeno na tlačanskih dvorcih (Fronhöfe).

Izpočetka, v dobi patriarhalnega suženjstva, tlačanski dvorci niso bili nič drugega ko večja kmečka gospodarstva. Šele z utrditvijo fevdalnih odnosov so postala nekako gospodarsko središče vseh podložnih kmečkih posestev, s katerimi so tvorila gospodarsko enoto (prim. Cunow, *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte*, II., str. 417 in sl.). Tlačanski dvorci so bili najvišja oblika srednjeveškega naturalnega gospodarstva. Ravno naturalno gospodarstvo, osnovano na združenem kmetiškem in obrtniškem delu, pa je napravilo iz zemlje odločilni pogoj fevdalne produkcije. Temelj politične moči v fevdalizmu je bila zategadelj zemljiška lastnina. Kolikor večji so bili dohodki zemljišča, toliko večja moč in ugled zemljiškega gospoda. Odtod stremljenje, izkoristiti sleherni napredek v produktivnosti kmečkega dela za povečanje fevdalnih dohodkov. Zgodovinska vloga zgodnjega fevdalizma, ki je kot naprednejša družbena oblika nadomestil patriarhalno suženjstvo, je v gospodarskem pogledu prav v tem, da je organiziral in razvijal tisto delitev dela, ki se je samobitno vršila v okviru vaške srenje. Z zavestno izbiro ljudi, vaških obrtnikov, s skrbjo za vzgojo njihovega naraščaja, je zemljiški gospod na svojem tlačanskem dvorcu položil temelj ločitvi med poljedelstvom in obrtjo, med vasjo in mestom. V neposredni zvezi s to delitvijo dela in specializacijo obrtniškega dela se poleg tlake ali delovne rente uveljavlja tudi naturalna renta, tj. odrajtovanje dajatev v naturi, v pridelkih in proizvodih; naturalna renta pomeni nasproti tlaki napredek, zakaj „proizvajalec ima v primeri z delovno rento večji delokrog, več časa za odvišno delo, katerega proizvod pripada njemu, kakor mu pripada proizvod dela, s katerim zadovoljuje svoje najnujneše potrebe“ (Marx, I. c., str. 846).

V stremljenju, da bi povečal svoje dohodke, je fevdalni gospod pospeševal nastanek mest, v katerih je našla svoj dokončni izraz delitev dela med poljedelstvom in obrtjo. Zvezo med mestno obrtjo in okoliškim poljedelstvom je posredoval trg. S tem pa je tudi izginila podlaga fevdalnega naturalnega gospodarstva, združeno kmetijsko in obrtniško delo v zadrugah in na tlačanskih dvorcih. Razvoj od prvotnega kolektivnega k individualnemu gospodarstvu (prim. moj članek „Od plemena do naroda“ v 2. številki letošnje „Sodobnosti“) je s tem storil mogočen korak naprej. „V 12. in 13. stol. opazujemo zmanjševanje ali pa celo opuščanje gospodarskega obrata v obliki gosposkih dvorcev“ (M. Kos). Prav tako pa izginja tudi zadružno življenje med Slovenci, ki ga moremo predpostavljati vse dotlej, dokler se z nastankom mest nista ločila kmetijsko in obrtniško delo. Šele ta ločitev obeh proizvodjalnih področij omogoča obstoj posamezne kmečke družine kot samostojne gospodarske enote, ki je omejena zgolj ali vsaj pre-

težno na kmetiško delo, medtem ko je bil kmetijskoobrtniški obrat za druge dosti širši in je zahteval širši krog delovnih moči. Dejansko lahko v slovenski zgodovini sledimo zadrugam vse do omenjene ločitve obeh proizvodjalnih področij. Kolikor kasneje med Slovenci zadruge še srečamo, gre za kraje, odmaknjene od središč blagovnega prometa (n. pr. v Beli Krajini, med beneškimi Slovenci, prim. Dolenc, Pravna zgodovina slovenskega ozemlja, str. 140).

Na tlačanskih dvorcih se je torej fevdalizem, zlasti pa cerkvena zemljiška gosposka kot glavni kulturni činitelj v fevdalnem svetu, uveljavil kot pospeševalec občega napredka. S tem pa ni le ustvarjal stanja, ki je tlačanskim dvorcem, tem predstavnikom fevdalnega naturalnega gospodarstva, jemalo njihov smisel, marveč je izpodnašal podlago svojega obstoja sploh, sam v sebi porajal svoje nasprotje, negacijo fevdalnega sistema. Vedno očitneje sta si stopali nasproti dve stremljenji: fevdalni gospod je stremel za tem, da si podredi kolikor moči več delovnega časa, ki je tlačanu zaradi povečane produktivnosti dela preostajal po zadovoljitvi njegovih življenjskih potreb. Kolikor bolj je delitev dela napredovala, toliko več je bilo tlake in služnosti, toliko mnogovrstnejše so postale dajatve obrtnika, ki je tudi potem, ko se je naselil v mestih, nastajajočih okrog fevdalnih gradov in samostanov, pri grajskih pristavah in cerkvenih sejmščih, še dolgo ostal v območju fevdalne eksploatacije.

Kmet in obrtnik pa sta nasprotno stremela za tem, da povečano produktivnost svojega dela izrabita zase, za izboljšanje svojega obrata. To stremljenje se je odražalo v zahtevi po zmanjšanju in reglementaciji dajatev, ki naj bi postale stalne, neodvisne od povečane produktivnosti dela. Boj za te zahteve se je vršil tako na vasi kakor v mestu z vso srditostjo v teku 13. in 14. stoletja. O poteku teh bojov na Slovenskem manjkajo sicer natančnejša poročila, vendar jih lahko domnevamo, ker so tudi pri nas izpričane ideološke manifestacije, o katerih vemo, da so drugod te boje spremljale, n. pr. pojav krivoverskih sekt valdenzov, bogomilov in bičarjev. Tudi Vrhovec dopušča verjetnost teh bojov za emancipacijo tlačanov, ko pravi: „Tako napete so bile razmere med meščani in plemiči in med raznimi gosposkami še sredi 16. stoletja, kako šele v srednjem veku, v stoletjih, ko si je meščanstvo pomagalo ravno na noge“ (Ljubljanski meščanje, str. 121). Hkrati so kmetje v tem času tudi na Slovenskem skoraj povsod dosegli ureditev dajatev, ki so jih zapisali v urbarje. Kakor n. pr. francoski kmet po Žakeriji, tako postane tudi slovenski kmet v tem času dejansko zakupnik. Delovno rento ali tlako skoraj popolnoma nadomesti naturalna renta (služnost) in denarna renta (davščina), kar ima za posledico povečano intenzivnost pri obdelovanju zemlje. Čeprav je kmet zaradi dajatev, ki jih mora odrajtati v naturi, še zmerom vezan na pridelovanje določene vrste plodov, gre zdaj, ko so dajatve fiksirane v urbarjih,

vsako zvišanje produktivnosti dela predvsem njemu v prid. Z odvišnim proizvodom razpolaga sam, ga nosi na trg, se zmerom bolj vključuje v blagovno gospodarstvo in se podreja zakonom tega gospodarstva. Psihološko in moralno je ta proces vplival na oblikovanje kmetove individualnosti in samozvesti, zlasti še tam, kjer so s prehodom naturalne rente v denarno padle tudi tiste omejitve, ki so kmeta doslej vezale na pridelovanje določenih plodov in mu onemogočale, da bi se svobodno usmeril glede trga in prideloval tisto, kar je smatral za najrentabilnejše. Kmet se je pričel otresati hlapčevske miselnosti, pričel se je zavedati svojega človeškega dostojanstva, težiti tudi k pravni enakosti z drugimi stanovi. V to dobo relativnega izboljšanja kmetovega in poslabšanja plemiškega položaja spada pripomba župnika Unresta iz 15. stoletja: „Kmetje nosijo lepšo obleko kakor gospoda in pijejo boljše vino“ (cit. po Grudnu, Zgodovina slovenskega naroda, str. 441).

Vključitev kmeta v blagovno gospodarstvo pa je bila mogoča le ob istovremnem razvoju mest. V tem pogledu je obstajalo tesno medsebojno učinkovanje med mestom in deželo. Prehod iz delovne rente v naturalno je kmetu omogočil proizvajanje nekega viška, ki ga je mogel odnesti na trg in prodati. To dejstvo je bilo važna gonilna sila v razvoju blagovnega gospodarstva. Razvoj blagovnega in s tem tudi denarnega gospodarstva pa je s svoje strani učinkoval na prehod naturalne rente v denarno in na nadaljnjo emancipacijo kmeta od zemljiškega gospoda.

Mesta so bila v 14. in 15. stoletju že skoraj povsod dosegla svojo avtonomijo, „deloma v hudih bojih z mestnim gospodom, ki ima najprej sam vso oblast v rokah“³ in ki z mitninami in tranzitnimi carinami uveljavlja svojo fevdalno pravico do eksploatacije kmetiškega in obrtniškega dela; največkrat pa so mesta večje izkoriščala gospodarske stiske in razprtije med fevdalno gospodo, ki je z nastopom denarnega gospodarstva in propadanjem naturalnega izgubljala sleherno koristno funkcijo v družbi, deloma obubožala, deloma pa se izpreminjala v plast parazitov. Tudi naša mesta so že izza Otakarja II. denarno podpirala in krepila tega ali onega fevdalnega gospoda, v zameno pa so dobivala privilegije in varstvo pred drugimi fevdalci.

Odnosi na deželi so se spričo opisanega razvoja močno zaostрили. „Razvoj blagovne produkcije je izpodjedal materialno podlago gospodstva fevdalcev. Zemlja je pričela izgubljati svojo vlogo odločilnega pogoja produkcije, kolikor je razvoj družbene delitve dela in razmenjave blaga pomenil ustvaritev produkcije, neodvisne od poljedelstva“.⁴ Kolikor neznatnejša je postajala družbeno koristna vloga plemstva, toliko večje so postajale po-

³ Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo, str. 27.

⁴ I. I. Smirnov, Fevdalno-tlačanska družba, v zborniku „Kratek uvod v zgodovino predkapitalističnih formacij“, str. 114.

trebe njegovega neproduktivnega konzuma. Mesta so s svojim razkošjem te potrebe še prav posebno izživala. Kolikor večja je bila gospodarska samostojnost zatiranih razredov, meščanstva in kmetov, toliko bolj se je morala vsa plemiška hierarhija uveljavljati s sredstvi izvenekonomskega nasilja, s koncentracijo fevdalne državne oblasti v rokah deželnega kneza. Meščanstvo je to koncentracijo vse do 18. stoletja podpiralo, ker je v zameno za denarna sredstva, s katerimi je deželni knez utrjeval svojo fevdalno oblast, dobivalo pravice in olajšave, ki so na dani stopnji nedvomno pospeševale razvoj kapitalističnega gospodarstva (merkantilizem). Ta ugotovitev, ki nam poleg drugih momentov, o katerih bo še govora, pojasnjuje izdajalsko vlogo meščanskih vrhnjih plasti v velikih kmečkih puntih, iznova samo dokazuje notranjo protislovnost družbenega razvoja sploh, fevdalnega sistema pa še posebej, nič pa ne izpremeni na dejstvu, da je bila ta koncentracija državne oblasti namenjena predvsem utrditvi fevdalizma; to se je pokazalo zlasti v dobi kmečkih puntov, ko se je ves fevdalni aparat nasilja, navzlic trenjem med deželnim knezom in deželnimi plemiškimi stanovi, osredotočil proti rušilcem fevdalnega družbenega reda — upornim kmetom.

Oprto na aparat izvenekonomskega nasilja je plemstvo skušalo izboljšati svoj položaj s povečanim pritiskom na kmeta, z odločnim bojem proti kmečkim pridobitvam v srednjem veku, ki so omogočale vključitev kmeta v blagovno gospodarstvo in pospeševale razvoj kapitalističnih elementov v mestu in na vasi. Pri tem jim je bilo v veliko podporo nevtraln ali celo protikmečko zadržanje vrhnjih in cehovskih plasti v mestih, ki so ljubosumno gledale na razvoj kmečke trgovine in se zaradi konkurence bale priliva novih obrtnikov v mesta. Te plasti so prvotno demokratično ureditev mestne uprave nadomestile s sistemom na hierarhičnem načelu zgrajenih korporacij (prim. Zwitter, l. c. str. 37). „Fevdalno mesto, ki je s samim dejstvom svojega nastanka izražalo razvoj osnovnega protislovja fevdalizma, je porajalo novo skupino protislovij med cehovskimi in necehovskimi obrtniki, med mojstri in pomočniki itd. Ta skupina protislovij je v svojem razvoju vedla k vprašanju razrušitve cehovskega reda in ustvarjenja pogojev za svoboden razvoj obrti“ (Smirnov, l. c., str. 115). To vprašanje so tudi na Slovenskem prvi načeli kmetje. Gorenjski kmetje, ki so jim meščani gorenjskih mest ovirali svobodno trgovanje, so ob koncu 15. stoletja, v dobi puntov, nastopili proti „omejevanju svojega zaslužka... Zategadelj so se kmetje zbrali v obrambo pred temi krivicami, ki jih „od pamtiveka sem še ni bilo takih“.⁵

Objektivna podpora, ki so jo vrhnje plasti v mestih nudile fevdalni reakciji v boju proti kmetom, pa ni obstajala le v materialnem podpiranju

⁵ Mayer, Der innerösterreichische Bauernkrieg, Arch. f. österr. Gesch., 1884, str. 75—76.

deželnega kneza in v boju proti kmečkim zahtevam, marveč tudi v tem, da si je plemstvo prav pri meščanstvu izposodilo pravne argumente proti kmetom. Potrebe blagovnega prometa so izkopalje iz pozabe rimsko pravo in z njim rimsko pojmovanje neomejene zasebne lastnine. V antiki, iz katere je meščanstvo na prelomu srednjega veka črpalo že izdelane oblike svojega duhovnega „preporoda“, je našel tudi plemič ideološko utemeljitev svojih zahtev nasproti kmetu. Z rimskim pravom v rokah si je prillašal zemljišča kmečkih srenj in občin, gozdove in pašnike, večal davščine, razveljavljajl urbarske predpise, uvajal nove dajatve itd.

Mere plemstva proti kmetom so imele značaj reakcionarnih ukrepov, ki skušajo obrniti kolo razvoja nazaj. Fevdalni gospodje so „skušali monopolizirati vse produkte svojih podložnikov, jih prisiliti, da prodajo vse le njim, in potem sami dalje trgovati“ (Zwitter, l. c. str. 51., prim. tudi Vrhovec, l. c., str. 157). Ker si je deželni knez v finančni stiski najrajši pomagal s ponarejanjem denarja, je kupna moč denarja padala; zategadelj so graščaki, ki so prej pogodbeno izpremenili naturalne dajatve v denarne, zdaj iznova terjali dajatve v naturi, kar je pomenilo vrnitev k starejšim oblikam fevdalne odvisnosti. V pritožbi, ki so jo kmetje leta 1515. s shoda v Konjicah poslali cesarju in ki predstavlja nekako slovensko izdajo znamenitih 12 artiklov nemških kmetov iz leta 1525, so našete vse mere, s katerimi so skušali graščaki onemogočiti nadaljnji gospodarski in kulturni razvoj kmečkega ljudstva: neizmerno višanje tlake, „zaradi katere dostikrat ne moremo v miru jesti,“ zaradi katere „so opustošene naše in Vašega cesarskega Veličanstva hube in grunti, ker jih ne utegnemo obdelovati“, postavljanje novih mitnic po vaseh in pri cerkvah, omejevanje ribiških, pašnih, gozdnih pravic, grožnje z odvzemom grunta itd.

Odpor proti tem meram je bil toliko odločnejši, kolikor tesneje so bili kmetje povezani z blagovnim gospodarstvom in kolikor bolj so se čutili enakopravne z ostalimi blagovnimi proizvajalci. Kmetje so fevdalni jarem in vse fevdalne omejitve v mestu in na deželi smatrali za „človeško iznajdbo“ v nasprotju s tistim idealnim razmerjem med blagovnimi producenti, zgrajenem na svetopisemskem izreku „kdor ne dela, naj ne je“, ki so ga smatrali za božjo uredbo, za praktičansko načelo. Zahtevali so demokratizacijo cerkve in svobodno volitev župnika, ki bo „pridigal sveti evangelij glasno in jasno, brez vsakega človeškega dodatka“ (1. artikel nemških kmetov). S tem božjim evangelijem pa se sklada — kakor so dejali nemški kmetje v svojih artikulih, ki tudi pri nas na Slovenskem najbrže niso bili popolnoma neznani⁶ — „das wir frey seyen und wollen sein“. Ali kakor je dejal eden izmed utemeljiteljev znanstvenega socializma: „Na podlagi enakosti božjih otrok so terjali državljansko enakost“.⁷ V

⁶ Prim. Fr. Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva, str. 21.

⁷ Engels, Der deutsche Bauernkrieg, str. 39.

krivoverskih nauk srednjeveških kmečkih in plebejskih ideologov najdemo zarodke kasnejšega revolucionarnega načela svobode, enakosti in bratstva.

Problematika kmečkih puntov se v vsem razdobju od konca 15. stoletja do leta 1848. v bistvu ni izpremenila. Upori so se v večjih ali manjših razdobjih ponavljali vse 17. in 18. stoletje. S kratenjem pašnih in gozdnih pravic je kmet vse bolj izgubljal podlago svojega gospodarstva; živinoreja je pričela propadati, kar je vplivalo tudi na nazadovanje poljedelstva, ki je na prvo navezano v pogledu vprežne živine in gnojila. Kmečka domača obrt je naletela na ovire, ki so jih ji postavljali cehovski privilegiji v mestih. Boj meščanov v slovenskih mestih proti kmečki trgovini se vleče vse do konca 18. stoletja. V boju proti cehovskim privilegijem so kmetje hote ali nehote podpirali stremljenja kapitalističnih manufakturstov, ki so s svojimi obrati konkurirali cehovskim obrtnikom in podirali cehovsko omejenost mestnega proizvodstva. Kapitalistični podjetniki so si dostikrat podredili kmečko domačo obrt (tkzv. Verlagsystem) in kmete počasi izpreminjali v dejanske mezdne delavce.

Kmečki upori in porazi, upostavitev najtežjih oblik fevdalnega tlačanstva, izločitev ogromne kmečke množice iz blagovnega prometa, vse to je močno vplivalo na splošni gospodarski razvoj, krepilo težnje k zastoju in nazadovanju podeželske produkcije, majalo vso stavbo fevdalne družbe in države, ki je mogla svoje dohodke povečati le z delnimi reformami fevdalnih odnosov, kakršne imamo v terezijanski in jožefinski dobi.

Toda te reforme so imele večjidel le kratkotrajno življenje. V strahu pred idejami zmagovite francoske revolucije se je avstrijski fevdalizem s cesarjem na čelu zavedel, da pomeni vsako omejevanje fevdalnih gospodarskih predprav hkrati tudi padanje političnega vpliva plemstva in krepitev revolucionarnih elementov v Avstriji sami, „da je pospeševanje meščanstva in kmečkega stanu le posledica načel francoskih revolucionarjev, ki utegnejo Avstriji narediti veliko škodo“ (Gruden, l. c., str. 1012.)

Če primerjamo kmečke upore, ki so v naših krajih od časa do časa vzplamteli v predmarčni dobi, bomo srečali iste nagibe, ki so kmečko gmajno v 16. stoletju dvignili k orožju. Spet gre „večina izgredov onih dni na rovaš bede in nezadovoljstva podložnikov radi številnih neljubih in čezmernih davščin, ki so jih terjale zemljiške gosposke, ali pa radi prikrajševanja gozdnih, pašnih in drugih pravic, ki so jih kmetje terjali zase“ (J. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, str. 665.)

Boj kmetov je bil osnovna oblika razrednega boja v fevdalizmu. Kmečke vojne so bile prave državljanske vojne, kjer se vsa družba razkolje na zgolj dva tabora: na čuvarje reakcije in na borce za družbeni napredek. Pri nas na Slovenskem so se ramo ob rami s kmeti borili proti fevdalizmu samo plebejski sloji v mestih in rudarji. Družbena formacija, ki je

zamenjala fevdalno in nasproti njej predstavljala družbeni napredek, je bila kapitalistična formacija. Preprosta blagovna produkcija, v kateri konkurenčni boj na trgu odloča o usodi posameznikov, je izhodišče kapitalistične formacije. Najizrazitejše kapitalistične države so nastale tam, kjer je bilo kar najmanj predkapitalističnih, fevdalnih ovir za normalni razvoj tega boja, ali pa kjer teh ovir sploh ni bilo, n. pr. v Zedinjenih državah. Tam se je v konkurenčnem boju razvila najbolj jasna diferenciacija, razpadanje vse družbe na oba osnovna razreda današnjega sistema, buržoazijo in proletariat. Postavlja se vprašanje, ali so puntarski kmetje tisto, čemur so s svojim bojem objektivno pripravljali pot, tudi subjektivno želeli? Ali ni bila n. pr. njihova ideologija izraz nekih subjektivno reakcionarnih teženj?

Nekateri zgodovinarji in sociologi, ki tudi sicer smatrajo kmeta za fevdalni ostanek in odrekajo njegovim gibanjem napreden značaj, se dostikrat sklicujejo na to, da se v ideologiji kmečkih puntov očituje neko stremljenje nazaj, v neko praksičansko stanje, k starim pravi. Ne glede na to, da niti človeka niti družbenih gibanj ne smemo presojati po tistem, kar o sebi pravijo, da so, marveč po tistem, kar dejansko so, je omenjena ocena gibanja kmečkih puntarjev zmotna. Subjektivno stremljenje kmetov v boju „za staro pravdo“ je bilo vseskozi napredno stremljenje. Kmetje so se hoteli vrniti k tistemu izhodišču, ki je v časih pred splošnim navalom plemstva na kmečke pridobitve omogočalo dokončno osamosvojitev kmeta od fevdalnega gospoda, njegovo popolno vključitev v sistem blagovnega, odn. denarnega gospodarstva; ki je pospeševalo notranjo diferenciacijo vasi na elemente vaške buržoazije, na trdne in velike kmete, in na elemente vaškega proletariata, na dninarje in kajžarje. Ta proces notranje diferenciacije se je v 14. in 15. stoletju na podlagi vse večje emancipacije kmeta tudi pri nas na Slovenskem že začel. Zemljiška gosposka je ta razvoj nasilno prekinila, kar je — kakor vemo — privedlo do kmečkih puntov. Pogled nazaj, na izgubljene svoboščine, je v tem primeru pomenil pot naprej.

Končni cilj kmetov je bil: odprava vseh oblik fevdalne odvisnosti brez sleherne odškodnine, ki dejansko pomeni izpremenjeno obliko tributa, ki ga kmetiški producent mora plačevati neproduktivnemu razredu zemljiških gospodov. Tega smotra kmetje na Slovenskem niso dosegli. Odškodnina za odkup fevdalnih dajatev, ki so jo po letu 1848. predpisali slovenskemu kmetu, je bila izraz kompromisa med meščanstvom avstrijskih dežel in fevdalnim absolutizmom. V Franciji, kjer množice v svojem revolucionarnem poletu niso sklepale kompromisov z vladajočim razredom, se je kmetu posrečilo doseči svoj smoter. Avstrijsko meščanstvo se je revolucionarnih množic zbal in ostalo na pol poti. Tako leta 1515. in 1573. kakor leta 1848. je kmet ostal v boju sam s predproletarskimi in prvimi proletarskimi ele-

menti v mestu in na deželi. Medtem ko so bili v Franciji leta 1789. prav ti elementi že toliko razviti, da so lahko izvršili revolucijo v pariških predmestjih, so bili v Avstriji zaradi splošne zaostalosti v družbenem razvoju za tako nalogo sami še prešibki, premalo organizirani, da bi se mogli postaviti na čelo kmečkih množic in skupaj z njimi strmoglaviti cesarski absolutizem.

Sodobnemu slovenskemu delovnemu človeku je pogled nazaj, na dogodke v letu 1789. hkrati pogled na pot, ki jo je slovenski kmet prehodil skupaj s predniki in vrstniki tistih, ki so rušili Bastilje fevdalizma, in ki jo mora še prehoditi skupaj z dediči njihovih kulturnih vrednot.

CENJENIM NAROČNIKOM! Ker je junijska številka vsa posvečena spominu francosko revolucijo, se v prihodnji številki nadaljuje novela Miška Kranjca: Pot med blažene in C. Logarjev članek: Družba in narodnost.

PRIHODNJA ŠTEVILKA izide kot dvojna številka za meseca julij avgust 1. avgusta.

POPRAVI! V pesmi F. Kozaka: „Tovarišem iz strelskih jarkov“ beri zadnjo vrstico: in kot možje v areni, preden se spoprimejo na smrt.